

Mr. Adnan TINJIĆ

Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona
tinjicadnan@gmail.com

UDK/UDC: 94:37(497.6)"1918/1929" Selimović S. (049.3)

**Sead Selimović, ZA JEDINSTVO DOMOVINE I SLAVU
DINASTIJE: Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme
Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Centar za istraživanje
moderne i savremene historije Tuzla, Tuzla 2021, 442 str.**

Krajem 2021. godine, kao rezultat višegodišnjeg rada i istraživanja prof. dr. sc. Seada Selimovića, vanrednog profesora na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, izdata je publikacija pod nazivom *Za jedinstvo domovine i slavu dinastije – Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Izdavač ovog djela je Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla.

Pri susretu sa ovom publikacijom ono što potencijalnom čitaocu prvo može privući pažnju jeste zanimljiv naslov knjige. Iako podnaslov knjige, „Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, jednostavno opisuje temu kojom se publikacija bavi, Selimović formira naslov kojim daje određenu svježinu i izbjegava suhoparnost, te istim „poziva“ potencijalnog čitatelja da „otvori“ knjigu, iako to možda ne bi učinio da je podnaslov knjige jedino što se nalazi na njenoj korici. Istovremeno, odabrani naslov, odnosno fraza, zapravo ponajbolje i daje opis stanja školstva u ovom periodu i kakvoj je zapravo politici isto bilo u potpunosti podređeno. Ovakav

moderan pristup autor je slijedio i tokom imenovanja mnogih poglavlja, što je svakako pohvalna i potrebna praksa.

Samo djelo predstavlja bogatu sintezu svih sfera školstva u Bosni i Hercegovini u periodu od 1918. do 1929. godine, odnosno razdoblju funkcionisanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, te je sačinjeno od cjelina:

- *Predgovor (sačinjen od strane autora publikacije),*
- *Uvodni dio,*
- *Osvrt na izvore i literaturu,*
- *Od tradicije do modernizacije: Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme osmanske i austrougarske uprave,*
- *Osnovno školstvo u službi državnog jedinstva i veličanja dinastije (1918-1929),*
- *Srednjoškolsko obrazovanje u službi državnog jedinstva i veličanja dinastije (1918-1929),*
- *Zaključak i*
- *Izvori i literatura*

Na kraju, knjiga sadrži i vrlo korisne registre ličnih imena i geografskih pojmova, izvode iz recenzija i bilješku o autoru.

Prva cjelina knjige, pod naslovom „Od tradicije do modernizacije: Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme osmanske i austrougarske uprave“, podijeljeno je u dva poglavlja. Prvo se bavi periodom osmanske uprave, gdje je školstvo isključivo konfesionalne prirode. Naglašava se da je za vrijeme osmanske vlasti bilo pokušaja da se obrazovanje reformira, ali su ovi napori ostali bez uspjeha, te su na prostoru ejaleta Bosna nastale i djelovale tri vrste konfesionalnih škola koje su se paralelno razvijale i djelovale: muslimanske, pravoslavne i katoličke. Od kraja 16. stoljeća njima se pridružuju i jevrejske škole. Autor obrađuje rad islamskog školstva, koje se odvijalo kroz sibjan mektebe i muallimhane – temeljne islamske škole, medrese – srednje škole, te od 19. stoljeća ruždije (svjetovne škole). Pored mekteba, muallimhana, medresa i ruždija, u Bosni i Hercegovini postojale su i škole: Činovnička škola (Sabah mektebi), Učiteljska škola (Dar-ul-muallimin), Popravilište (Islahana) ili Širotište (Daru-š-šefeka) i Pripravna vojna škola (Mektebi-idadije).

Na sličan način autor obrađuje i pravoslavne osnovne i srednje škole, te osnovne i srednje škole katolika u Bosni i Hercegovini. Rana pismenost kod pravoslavnog stanovništva Bosne, kao i škole, vezane su za potrebe crkve i sveštenstva, a najveće zasluge za razvoj školstva kod katolika imali su franjevci. Dolaskom Sefarda u Bosnu, započeto je i organizovanje jevrejskih škola. Osmanska država pokušala je donošenjem Zakona o školama (odnosno Uredbom o narodnom obrazovanju, 1869. godine) otvoriti državne škole, ali Zakon o školama nije našao svoju primjenu u praksi, jer je jedino muslimansko stanovništvo prihvatilo ove škole.

Modernizacija školstva započela je u periodu austrougarske uprave, te su osnovane državne osnovne škole. Naravno, i dalje su radile i mnogobrojne konfesionalne osnovne i srednje škole, koje su se vremenom mijenjale, vrlo sporo se prilagođavajući novim uslovima, a o njima su dati interesantni podaci preuzeti iz primarnih izvora ili štampe. Autor u okviru ovog poglavlja čitaocu nudi detalje o reformiranim mektebima, franjevačkim školama i školama Milosrdnih sestara, ali i o školovanju učiteljskog kadra, stvaranju „novih intelektualaca“ i otvaranju prvih gimnazija (velike gimnazije u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Bihaću, velike realke u Banja Luci i Sarajevu i niže realne gimnazije u Derventi i Sarajevu). Za austrougarske uprave započelo je i školovanje stručnjaka za „nova“ zanimanja u stručnim školama, kakva je bila Trgovačka akademija u Sarajevu, Srednja tehnička škola u Sarajevu i druge trgovačke škole. Više djevojačke škole otvorene su u Sarajevu, Mostaru i Banja Luci, a zanatlijske škole radile su u Sarajevu i Mostaru.

Druga cjelina, naslovljena „Osnovno školstvo u službi državnog jedinstva i veličanja dinastije (1918-1929)“ čitaocu ponajviše predstavlja rad državnih osnovnih škola po osnivanju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, čiji je školski sistem primarno imao za cilj „razvijanje državne svijesti u duhu narodnog jedinstva“. Autor naglašava da je pitanje školstva određeno članom 16 Vidovdanskog ustava, prvog ustava Kraljevine, što govori o važnosti istog. Rad državnih škola pratilo je niz problema: smještajni, kadrovski, materijalni i dr, a nastavu su prekidali i poljoprivredni radovi, te „španska bolest“ (pandemija španske gripe). Selimović ukazuje i na vjersku strukturu učitelja, koja nije bila u srazmjeru sa vjerskom strukturom učenika. S obzirom na visok nivo nepismenosti (87 % u Bosni i Hercegovini po ulasku u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca), organizirani su i tečajevi za opismenjavanje stanovništva. Tabela je, između ostalog, predstavljena mreža osnovnih škola u Bosni i Hercegovini (po okruzima), a dati su detaljni podaci o pismenosti stanovništva (na osnovu popisa iz 1921. godine). Podaci jasno ukazuju da je Bosna i Hercegovina po pitanju mreže osnovnih škola znatno zaostajala u odnosu na druge dijelove države, odnosno za Slovenijom, Hrvatskom i Srbijom.

Autor je ukazao i na pokušaje ujednačavanja nastavnih planova i programa, te predočio nastavne planove za nekoliko školskih godina (1925/26, 1926/27), a posebno je obradio pitanje udžbenika u službi ideje „narodnog i državnog jedinstva“. Vlasti su kroz udžbenike nastojale da provode školsku politiku u skladu sa onom državnom, a posebna pažnja posvećivala se jeziku i pismu, ističe autor. I učitelji su također bili kategorizirani, polagali su stručne ispite pred posebnom komisijom koju je formirala nadležna vlast, a moćnici u Pokrajinskoj upravi obračunavali su se sa politički nepodobnim učiteljima, što je u nekim slučajevima dovodilo i do otpuštanja iz službe. Učitelji su, kao i većina učenika, bili „Srbi, Hrvati i Slovenci“ jer ostali narodi (Bošnjaci, Makedonci, Albanci) nisu bili nacionalno priznati. Na nekoliko stranica autor detaljno analizira i rad školskih odbora državnih škola, te stanje školskih zgrada, namještaja i inventara. Bilo je primjera da su pravoslavni sveštenici, uz političku

podršku, vršili posvetu školskih zgrada nakon njihove izgradnje, a na što su reagirali narodni poslanici, prije svega iz reda Bošnjaka.

Konfesionalne osnovne škole nastavile su rad i u periodu 1918-1929. godine. U knjizi su obrađene islamske i katoličke škole, budući da su pravoslavne škole početkom Prvog svjetskog rata zatvorene, a nakon rata pretvorene u državne škole.

Škole nacionalnih manjina, u kojima je nastava izvođena na njemačkom, mađarskom ili italijanskom jeziku, bile su pak na udaru države i njihov broj stalno se smanjivao, da bi ih 1924. godine bilo samo 11, i to samo u Tuzlanskoj i Vrbaskoj oblasti.

Treća, ujedno i najobimnija cjelina bavi se temom „Srednjoškolsko obrazovanje u službi državnog jedinstva i veličanja dinastije (1918-1929)“. I ova cjelina sadrži dva poglavlja: Državne srednje škole i Konfesionalne škole.

U okviru ove cjeline autor čitaoca upoznaje sa radom srednjih škola u periodu 1918-1929. godine: učiteljskih škola, gimnazija, građanskih, stručnih i nižih stručnih, te vjerskih škola. Predstavljene su aktivnosti i kompetencije Ministarstva prosvjete i Pokrajinske uprave. U nadležnosti posljednje je bilo otvaranje paralelnih razreda, privremeno zatvaranje škola zbog bolesti, obilježavanje praznika, primanje učenika, inspekcijski nadzor, davanje stipendija i drugo. Od 1925. godine nadležnost nad srednjim školama u Bosni i Hercegovini imalo je Ministarstvo prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a odlukom ovog ministarstva veliki župani dobili su određene ovlasti i poslove, sve do 1929. godine.

U cilju jačanja državnog jedinstva, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu donijela je naredbu o isticanju državne zastave i proslavi narodnog ujedinjenja i državnih praznika. Selimović jasno ukazuje i dokumentira da je vlast Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u potpunosti nastojala kontrolisati rad srednjih škola, te je praćeno kakve knjige ili časopise čita nastavni kadar. Predstavljena je i vjerska struktura učenika i nastavnika, pa je tako među učenicima šegrtskih škola bilo najviše učenika islamske vjere, dok su u ostalima većinu činili učenici pravoslavne i katoličke vjere. Muslimana je bilo najmanje među nastavnicima - činili su oko 10 % ukupnog broja nastavnika srednjih škola u Bosni i Hercegovini.

U nastavnim planovima nova kraljevina vršila je korekture u grupi nacionalnih predmeta tako što je akcenat stavljen na historiju i geografiju Srba, Hrvata i Slovenaca, a za školsku lektiru su propisana djela iz književnosti ova tri naroda. Veličanje Habzburške dinastije zamijenilo je veličanje Karađorđevića, ističe Selimović. Na tragu ovakve politike bilo je i korištenje udžbenika – među autorima odobrenih udžbenika dominiraju Srbi, Hrvati i Slovenci koji su promovirali stav o „troplemenom narodu“. U Bosni i Hercegovini građani su u nekoliko mjesta iskazali i nezadovoljstvo nastavnim programima srednjih škola. U Tuzli, Mostaru i Travniku tražili su vraćanje trgovačkih škola iz starog sistema. Ovi zahtjevi ispunjeni su jedino 1927. godine u Tuzli, gdje je otvorena dvorazredna Trgovačka škola.

Autor nas upoznaje i daje preciznije informacije o osamnaest gimnazija koje su radile u Bosni i Hercegovini u periodu 1918-1929. godine, ali i sa radom stručnih škola u predmetnom vremenskom periodu. Ove su stručne škole uključivale muške zanatske, ženske stručne, ženske zanatske i šegrtske škole. O navedenima su uglavnom odlučivali niži nivoi vlasti, iako su bile u kompetenciji državnih ministarstava.

Po pitanju srednjih vjerskih škola, Selimović ističe da su od muslimanskih škola posebno važno mjesto zauzimale Šerijatska gimnazija u Sarajevu i Šerijatska sudačka škola u Sarajevu, a sem njih radile su i medrese, Dar-ul-muallimin i Viša djevojačka škola u Sarajevu. Među katoličkim školama po značaju se ističu gimnazija u Travniku, Visokom, Širokom Brijegu i Ženska učiteljska škola u Sarajevu. Jedina pravoslavna vjerska škola koja je radila u periodu 1918-1929. godine bila je Srpska pravoslavna bogoslovija u Sarajevu. Godine 1928. osnovan je i Jevrejski teološki središnji zavod u Sarajevu, čime su i Jevreji dobili srednju vjersku školu u Bosni i Hercegovini.

Kroz cijelu publikaciju autor je posebnu pažnju posvetio navođenju statističkih i drugih faktografskih podataka kojim argumentira predočene teze – publikacija sadrži gotovo stotinu tabela, koje se mogu naći na gotovo svakoj stranici, te 930 podnožnih napomena (fusnota) i 13 priloga (štampa, fotografije i slično). Popis literature uključuje 323 bibliografske jedinice, a korištena je neobjavljena arhivska građa iz sedam arhivskih ustanova lociranih na prostoru bivše Jugoslavije, što jasno govori o serioznom naučnom karakteru publikacije.

Metodološkim pristupom i strukturom, te prezentiranim sadržajem, autor je vrlo uspješno odgovorio postavljenom zadatku i ponudio detaljnu i preglednu sliku odabrane teme, te se publikacija može smatrati značajnim doprinosom bosanskohercegovačkoj historiografiji.